

MOTERŲ ATLANTIDA

Onė Baliukonytė, *Bokštai*, Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 1996.

Bokštai Onės Baliukonytės lyrikoje – idealaus pasaulio, meno ir religijos rojaus provaizdis. Eilėraščio „Malda“ eilutės: „Palauk – kol Nejmanomybė įdienos / Virš atstatytų Atlantidos bokštų“, į vieną seniausių kultūros simbolių telkia visos knygos motyvus. *Bokštų* eilėraščiuose tie motyvai išnyra atsikartojančių pasaulėžiūrinių vertikalių (MAMA, Tėvas, Amžinybė, Visata, moteris) fragmentais: šviesa, meilė, tylą, gamta; išsiskaidančiomis dalimis ir detalėmis: kūdikis, dukra, sūnus, įščios. *Bokštai* aprėpia visą moters pasaulį, plytintį už realybės ribų – „antsąmonės“ aukštyje, „sferų muzikos“ apsupty.

Atlantida – „begalinė ir bepradė valanda“, įkūnijanti moters laiką tame pasaulyje, sutampantį su „antsąmonės“ erdve:

Namai... Vien sferų muzikos, tiktai žvaigždžių
Harmonijos jų bokštai sklidini... Jie vieniši –
bet saulių saulėmis apvainikuoti...
Širdies lakštingalai nustojus Laiko giesmę sukti,
Visatomis it kūdikis stikliukais vėl užsižaidžiu.
„Andante“

Plytėdama neaprepiamų dydžių ir nesibaigiančių formų pavidalu – „Niekas... Visata“ – Atlantida yra dvasinio laiko, kaupiančio įvairiausias visų menų ir religijų patirtis, metafora. Metafora, priešpriešinama bet kokiam racionaliai suvoktam laikui: „Iš kur ši begalinė ir bepradė valanda / Į sielos Atlantidos atmintį bedugnę nusileido, / Išmokiusi neatsiliepti žemės bruzdesiui paikam, / O laukti aukšto Amžinybės aidų?“ (eil. „Andante“). Moters dvasinė patirtis, glūdinti šios metaforos turinyje, sieja visas įmanomas tos patirties transformacijas į apibendrintą visumą, maždaug kaip Marijos Gimbutienės Civilizacijos vizijoje, aprėpdama žmonijos istoriją lyg nenutrūkstantį gamtos ir kultūros vainiką: „Baigiasi ilga Kelionė? Ir susilieja alma benigna austėja onė į vieną Paukščių Taką...“ (eil. „Tremties choralas“). Atmesdama tikrojo pasaulio istoriją – „Žievė Grubi aptraukia dvokiančią istoriją“ – Onė Baliukonytė ieško patikimų atramų asmeninio gyvenimo istorijoje, dvasinės patirties laike susiliedama su kitų žmonių patirtimis ir įsiliedama į vieną bendrą menų ir religijų – Atlantidos istoriją. Metaforų lygmeniu tokia patirtis ir istorija yra dubliuojama probaltiškosios mitologijos įvaizdžiais, poetinės sistemos kontekste besisiejančiais įvairiais dvasinio moters gyvenimo spektrais: bitė – gyvenimas, avilys – Visata, gyvenimo sodai, žaltys – geismas ir išmintis, gintaras – meilė, sąmoningumas... Pagoniškoji *Bokštų* atvertis – viena esminių moteriškosios menų ir religijos patirties prielaidų, rojaus vizijai suteikianti loginius pamatus. Sistema, pakilusi ant šių pamatų, yra per knygos autorės minčių ir regėjimų prizmę perkošta religijų simbiozė – krikščionybė, daosizmas, induizmas... Kitaip nei pagoniškas mitas, laikantis *Bokštų* laiką, religijų įvaizdžiai ir figūros plėtoja šį laiką įvairiausiais erdvės aspektais ir pavidalais, remdamos Atlantidos „bokštus“ ir „sapnus“ „iliuzijų kolonomis“. Tačiau nereikia manyti, kad ši religijų simbiozė yra kokia nors paviršutiniškai suvoktų enciklopedinių tiesų eklektika. Dera pabrėžti, kad naivaus eklektizmo Baliukonytės kūryboje nėra, bet yra pastanga minties, vaizduotės jėga prasiskverbti pro vyraujančius mąstymo šablonus ir pažvelgti į tuos šablonus gaminantį, tiražuojantį mechanizmą. Bokštas – centrinis to mechanizmo elementas. Šiuo atžvilgiu įdomus Baliukonytės pasveikinimas knygos pristatymo ceremonijoje (Rašytojų klube 1996 m. birželio 11 d.): „Sveikinu Jus iš savo sielos Viduramžių!“ Taip knygos genezę autorė susiejo su centrine lyrikos

(ir pasaulėžiūros) problematika – „Manau, kad bokštai yra iš ten“. Menotyrininko Jurgio Baltrušaičio teigimu, bokšto figūra meno istorijoje fiksuojama jau Asirijos, Babilono laikais, nusidriekiančiais gilyn į istorinę tamsą. Europos viduramžių kultūroje jau įprasta, kad krikščioniškieji bokšto vaizdiniai labiausiai siejami su vyriškosios pasaulėžiūros tendencijomis. Moteriškoji bokšto semantika, savaime išvedama iš vyraujančių kultūros tendencijų, lyg ir neturi savarankiškų plėtojimosi galimybių. Krikščioniškoji bokšto dimensija knygoje – centrinė. „Bokštų“ autorė siekia pro ją įžvelgti moteriškąją krikščioniškosios kultūros galimybę:

Lyg žvaigždė, nematoma miniai:

Tavo takas – o jos keliai...

Ar, pasauli, gana primynei

Mano gerklę?.. Ar jau giliai

Man įspaudei įdagą savo? –

Juk oazės laimės – dykra...

Kaip žaliai žaizdon sualsavo

Dievo Motina... Ir Dukra.

„Prie angos“

Tai, kad ši galimybė „begalinėje ir bepradėje valandoje“ susilieja su pagoniškąja ir krikščioniškąja Motinomis, byloja apie knygoje *Bokštai* atsivėrusią kūrybinę krikščioniškosios dimensijos plėtotę. Iš krikščioniškosios moters problematikos bokšto provaizdžiu Baliukonytė keliauja gilyn į kultūros įvaizdžių genezę, ieškodama moteriškosios pasaulėžiūros vaizdinių ir kontekstų ne kaip šalutinių vyriškojo mąstymo produktų, bet savarankiškų, originalių. Meniška perkurdama tuos savarankiškuosius, knygoje *Bokštai* Baliukonytė išplėtoja daugiasluoksnią Atlantidos erdvę, kurioje religijų simbiozė iš paralelinių vaizdinių ir kontekstų perauga į kultūrų sintezę. Eufoniniu semantiniu modeliu ši sintezė įdomiai iškyla eilėraštyje „Po neršto“: ašara ir aušrinė čia klasikiniu greimišku mostu susietos su Marija, ši – su Motina, o Ji – su baltasparne dukra. Eilėraštyje „Erškėti“ iš dukros konteksto lengvai pereinama į sesių ir marčių kontekstą krikščioniškąja Žydinčio Erškėčio paradigma, kuri eilėraštyje „Dao“ natūraliai susilieja su visomis įmanomomis dao paradigmomis – dvasinėmis kelionėmis: „Tekėti, patekėti, ištekėti – / Apsikabinti degantį erškėtį / Ir susiliejus pagimdyti Dao... / Giliai Akis Trečioji sužydravo...“. O eilėraštyje „Visur ir niekur“, lyg „Bhagavadgytos“ tęsinys, broliu vadinamas Paukštis, sesė – Žole, o siela – drauge bičių ir drugių, beldžiantis į krikščioniškojo Tėvo Namų langus... Baliukonytės lyrikoje gamta ir kultūra, moteris ir vyras nėra priešingos viena kitai patyrimo lytys, bet susiliejančios tarpusavy kilmės (iš gamtos–per moterį–į kultūrą), pasaulėjautos, pasaulėžiūros aspektais. Įdomu, kad literatūrologijos terminais beveik neįmanoma racionaliai apibrėžti lyrinio *Bokštų* subjekto. Bokštas – dvasinės patirties projekcija, „Ja“ leidžianti būti ir autorei. Bet kuri šios projekcijos atšaka – simbolio fragmentas, vertikali metafora (kaip ir visos religijos meno formos, Atlantidos formos yra vertikalios; atsitiktinai nei kultūroje, nei individualioje kūryboje tokios neatsiranda). Bokštai – simbolis, implikuojantis tokias formas į visumą. *Bokštų* poetika verčia suvokti knygą (net ir dedikacijas dvasios artimiesiems) kaip struktūrinę tokių metaforų visumą architektoniškai. „Esu viršūnėje – tačiau po šaknimis / Pasaulio Medžio...“ – teigia autorė eilėraštyje „Jinai“, tą „esu“ apibendrinama: „Voratinklis, tverias net mirtį niuriai, / Taip pat nuaustas iš manęs pačios –“ (eil. „Eime“). Voratinkliui sinonimiškos metaforos knygoje – žiedas, ratas, Visata, visatos... Eilėraštyje „Savėsp“ į vieną „aš“ centrą suglaudžiami visi Baliukonytės gelmių ir viršūnių, kvėpsnių ir atodūsių, kalbos ir tylos motyvai:

Ak leiski, Viešpatie, –
Viršum žmonių pasaulio
Lyg milžiniško kirmino pagrauzto vaisiaus –
Išvysti SPINDULINGĄ VEIDĄ,
Kuriame vėl atpažintume – SAVE!

Vientisą, bet nevienalytę *Bokštų* moters „aš“ knygoje raiškiai įkūnija Zodiako Dvynių figūros: brolis gyvenimas ir sesuo mirtis, širdies dvyniai – šviesos ir tamsos broliai, du kūdikiai: „vienas – negimęs, o kitas – praaugęs Žemė...“ ir pan. Į *Bokštų* skliautus iškeltus Putiną ir Čiurlionį galima traktuoti ir kaip šioje knygoje sukurto menų ir religijų pasaulio šventuosius, ir kaip Atlantidos moters, moterų *Animą*, vyrų *Animus*.

Dvyniškujų santykių pusiausvyros centras – įdomiausia Atlantidos paslaptis. *Bokštuose* ji glūdi kaip stilistinė intriga, po originaliomis estetinėmis formomis slepianti programinius lyrikos užmojus: „aistros angis marguolė“ šioje lyrikoje įtemptai sąveikauja su „žaliu Išminties žalčiu“, „kūno Andai“ – su „sielos Himalajais“, žydėjimas – su žara („Žydinti žara“), žilumas – su vaiku („Žilas vaikas“) ir pan. Ambivalentiškajame voratinklio „aš“ glūdi „angeliškasis androginiškumas“. Jau cituotame eilėraštyje „Savėsp“ ji realizuoja dvasinės ekstazės tarp *Animos* „aš“ ir *Animo* „tu“ siekiamybę – savėsp. Krikščioniškosios problematikos kontekste tokį „angelišką androginiškumą“ įkūnija dvasinė dvynystė – dukters ir sūnaus, sesers ir brolio: „Ak broliai vandenys, skaisti sesuo ugnie, / (Šventųjų sielos tavo rūbais dėvi...) – „ (eil. „Dieve...“). Tad Atlantidos erdvė „*Bokštuose*“ yra suausta iš dvasinių stichijų materijos. Tai metafizinė, nereali, neistorinė sielos erdvė, „begalinę ir bepradę valandą“ plytinti „antsąmonės“ aukštyje: „Už rūmų slenksčio – Niekas... Visata. / Virš liulančių kloakų – Bokštų Bokštai“ (eil. „Bokštai“). Tačiau neabejotina, kad realybė ir sąmonė yra geidžiamas šios erdvės „tu“ – fizinė „begalinės ir bepradės valandos“ istorija *Animai*:

Juodasis mano dykviečių žmogau,
Pabuskime ir su aušra susykim –
Ir susitikim tartum pirmą sykį,
Nes atminty klajoti pavargau
„Šviesa“

Centrinis *Bokštų* skyrius yra dedikuotas *Animai* Ir *Animui*. Atlantidos meridianai skleidžiasi iš dedikacijų konkreitiems asmenims: Valdui, Viktorijai, Angelei ir Vytautui... Asmeninės patirties turinys knygoje – esminis. Kaip tik jo pagrindu keliami bokštai – pasaulėžiūrinės vertikalės, simboliai. Stilistinės tų simbolių paralelės – gryniesi meno dariniai, formos („kristalai“). Iškelti iš autorės „pasąmonės tamsos“ į „Saulės šviesą“, šie dariniai ir formos *Bokštuose* susikristalيزuoja į vientisą meninę sistemą. Onės Baliukonytės *Bokštai* gula į sąmoningosios moteriškosios tradicijos – apmąstomos, interpretuojamos, kuriamos – pamatus.